

Halasi Zoltán

Unisono

MIÉRT NEM MEGY NEKÜNK JELINEK?

I. Mert nem érdekes

Ausztria, minden magyar síelő ellenőrizheti, jóléti állam, életminősége kétszer jobb a magyarénál, az EU-ban a negyedik, Magyarország is az, negyedik, csak éppen hátulról. Ausztria „vízfeje”, Bécs pedig egyenesen a leggazdagabb európai város újabban, Zürichet és Genfét megelőzve. Nem csoda, ha Bécsben minden ötödik ember mosolyog az utcán, és az is érdekes, hogy tíz bécsi mosolygóból hét nő. Ausztria a mosoly országa. Hol itt a dráma?

Leamputálták róla a társországokat, az összes örökös tartományt, Ausztria, az „Európa gyomrában felejtett dongaláb” (Thomas Bernhard) kisállami státusba süllyedt. Néhány monarchistán kívül ezt ma már senki se bánja. Ausztria köszöni, jól van. Nem mindig volt ez így. 1938 előtt például nem álltak valami fényesen. Aztán bevonult a „Nagy Testvér”, az „Ostmark” egyesült a Reichhel, tízből kilenc osztrák lengetett lelkesen (lásd Thomas Bernhard: *Heldenplatz*), és ismét felvirradt a Grossreich napja. A Nagynémet Birodalom kis híja, hogy határos nem lett Japánnal, valahol India tájékán. Hol itt a dráma?

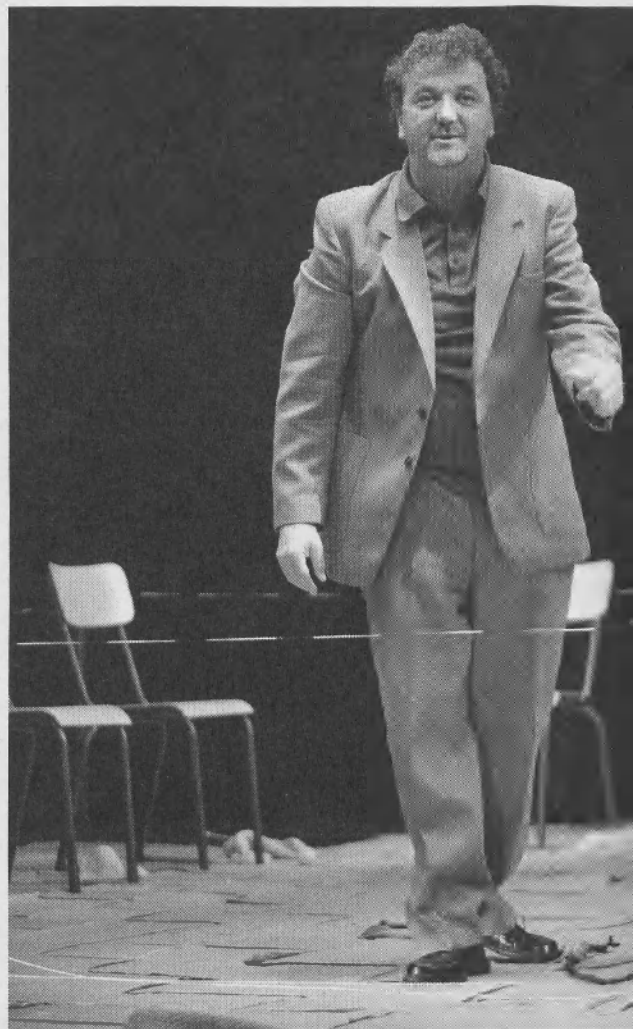
Amíg a porosz generálisok a Kaukázust vívták, s mi magyarok hű segédnépként Szittyaföldön állomásoztunk, az osztrák SS-brigadérosok Európa etnikai arculatát plasztikázták Lengyelországban. De nem sokáig csattogott a svasztikás lobogó az Elbruszon, nem sokáig tartotta magát az urivi hídfő, elsöpörte a katyusa-vész, győzött a világármány. Csak a Visztula, Bug és Ner folyók nyelték sokáig, jó sokáig az emberhamut. Akkor már hátrált a forgó napkorong, nyugat felé szorította a keleti barbár, végül a sarló a sasra csapott, a fekete napkereket szétzúzta a vörös kalapács. Lett volna dráma, ha Ausztria nem kap észbe. Észbe kapott.

Épp amikor nekünk volt szerencsénk utolsó csatlóssá válni és megint elveszíthetni, amit csak lehetett, akkortájt lett Ausztria Hitler első áldozója, akarom mondani: első áldozata. Az úgy volt, szólt a mese, hogy a védtelen és kiszolgáltatott alpesi paradicsomot egészben bekapta a gaz nemzetiszocialista sas. Szociáldemokrácia és kereszténydemokrácia vállvetve terjesztették a mesés ígét a háború után. Emlékművek létesültek, mindig attól függően, hogy éppen mely pártok ültek a kormányruánál; eleinte és legvégül egy-két antifasiszta Bécsben, közben szinte minden osztrák helységben felállított a háborús hősi. A katonák nemzetük iránti kötelességüknek tettek eleget, amikor. Megcselekedték, amit. Hol itt a dráma?

Ausztriában a nők már 1873-ban szavazhattak! Mármin a nagybirtokosnők. Persze nem saját kezűleg, hogyisne. Egy férfi ikszelt helyettük a rubrikába. 1907-ben ugyan elveszítették ezt a kis kiváltságukat a kiváltságosok, mert a történelem más irányt vett: a férfiak kiharcolták az általános és titkos választójogot. Természetesen maguknak, ezt diktálta a ráció. Első a munkásosztály fel-

emelése, aztán jön az emancipáció. 1919-től viszont a nők is megkapták, amit akartak: választók és választhatók lettek. Többségük jobbra szavazott, de ez se dráma! Már tegnap elfoglalták a parlamenti székek harmadát, megrohanták az egyetemeket, körbeülték a jogegyenlőség asztalát. Nők elnyomása? Második nőraság? Marhaság.

És a sokszor felrótt türelmetlenség: az etnikai-vallási? Melyik az az ország, amelyik 1938–39-ben majdnem kétszáz ezer zsidót engedett emigrálni, és több mint kétszer ennyi idegennek adott állampolgárságot az elmúlt évtizedekben? Melyik közép-európai or-

szágra igaz a megállapítás, hogy a határain belül élők közül minden nyolcadik ember külföldön született? Melyik állam előzi meg ezzel az aránnyal a tipikus bevándorló-országnak mondott USA-t? Hol választanak az év emberének egy illegálisan ott-tartózkodót? Hol él Európában az anyaországon kívül a legtöbb ortodox keresztény? Idegengyűlöletet, rasszizmust emlegetni egy ilyen országban? Na, ez a dráma!

És még egy: mi teszi Bécsset Béccsé? Már a császármorzását, a borjúbécsit meg a heurigereket leszámítva. A bécsi szellő (*Wiener Lüfterl*), amely mindennap tisztára söpri a várost. Itt lehet levegőt venni! Jelinek fojtogat. A bécsi humor (*Wiener Schmah*), amely kicsit érdes, kicsit cinikus, és mindig önironikus. A bécsi kedély szól belőle, az elnyűhetetlen. Jelinek mész. Ha Bécs, akkor Nestroy vagy Ödön von Horváth. Az érdekes! Jelinek nem. És végül a zene (*Wiener Klassik*), a város lényege. A *Così*, A *halál és a lányka*, a *Téli utazás*. Akkor még minden az volt, ami. Dráma. Nem csupa utalás.

II. Mert elégünk van belőle

Először is: miért ír? Ha nem írna, nem lenne vele semmi gond. Nem olvasnák, nem tüntetnék ki, nem fordítanak le amúgy normális nyelvekre. Például magyarra. Mondják, Jelineket fordítani olyan, mint lumbágósan zoknit húzni vagy migrénesen metállenét hallgatni. Jelinek minden nyelven kibírhatatlan, de ma-

A Kézimunka a Trafóban (FÜGE produkció)

Schiller Kata felvétele

gyarul különösképpen. A magyar nyelv tiltakozik Jelinek ellen. A magyar nyelven beszélők közös óhaja, hogy Jelinek szüntesse be az írást. Ne nézzen tévét, ne olvasson magazinokat, ne vegyen kézbe újságokat, ne forgasson könyvet, ne internetezzen, örüljön, hogy mindent megkapott, amit íróként egyáltalán megkaphat, és fejezze be. Királyok le tudnak köszönni, Nobel-díjasok is tudjanak visszavonulni. Méltósággal. Amíg nem késő.

Jelinek nem érti a világot. Nem érti, hogy örülni is lehet az életnek. Hogy van olyan, hogy boldogság. Hogy egy társadalom nem lehet haragban önmagával. Hogy a bíráló jogos – egy bizonyos határig. Hogy ami nemzedékek során át halmozódott fel, azt nem dobhatjuk ki a szemébe egy mozdulattal. Hogy vannak szörnyű esetek, de ezekért nem mindenki felel. Hogy európai civilizációnk alapja a megbocsátás. Jelinek nem bocsát meg, mindenkit felelősségre von, közösségi értékeinket veszi semmibe, kritikája túl messzire megy, megosztja az olvasót, a boldogságról viszont hallani sem akar, és mivel nem ismeri, kétségbe vonja a szexuális öröm létezését is. De mi ne ítéljük el sommásan, ahogyan ő elítél bennünket. Próbáljuk megérteni őt. Ha őbenne nincs is, legalább bennünk legyen részvét.

Az ilyen ember, mondjuk ki nyíltan, sajnálatra méltó. Sajnálatos, hogy abban a városban, amelynek neve összeforrt a lélek gyógyításával, egy jobb sorsra érdemes és egyébként okos nő ennyire nem tud kibékülni saját magával. Pedig külsőre nem is néz ki rosszul! Akkor hát mi a baj? Mitől lett például ilyen ádáz feminista? Miért pont a házasságon belüli sivár erőszakról ír regényt? Lehet, hogy az ő házassága erről szól, de akkor miért nem válik el? Miért csak az osztályönzés fontos a tőkés nagyvállalkozóban? Milyen mélység lehet egy tucatmacsóban? És miért cibálható cafatokra a nő – rongy talán? Nem esik ez távol egy hús-vér figurától? Nem azért utasítja el Jelinek a lélektani színházat, mert nem mer a saját defektusaival szembenézni?

Mi tudjuk, hogy Brecht jó, de főleg jó volt, a maga idejében. Ma már lejárt lemez. Kattog, serceg, akusztikája ásatag. Újrahasznosítani a tézisdrámát, főleg úgy, ahogy Jelinek teszi, olyan, mintha valaki darabokra tördelné a bakelitlemezt, és megpróbálná CD-ként használni. Lejátszhatatlan. Jelinek a nézőt nem a cselekménytől idegeníti el, ahogy Brecht tenné, hanem a színháztól általában. Meg aztán hogy jön ahhoz valaki, hogy a saját találmányaként adja el azt, ami nem az ő találmánya? A ma született újbalsónak persze minden Jelinekvicc új. Holott nincs abban semmi vicces, hogy valaki bélyeget süt a saját népére. A németek szeretnek vájkálni a saját lelkükben. Jelinek ezt használja ki.

Lapos. Fölviheti a szereplőit az Alpokba, akkor is az: lapos. Szájukba adhatja a szexet, de hol

itt a szexepil? Egy kis reklámszöveg innen, egy kis bloggerszöveg onnan: olózni akárki tud. Lekörözheti a kortársait trágárságban, az sem segít rajta. Lapos. Jó-jó, ezek nem normál emberek, csak karikatúrák. Oké, ez egy adaptáció, változat egy Mozart-operára. Na de akkor is: Mozart a szvingerbárban? Németországban lehet, hogy nagy durranás, de nálunk? Lapos. Legalább a szüzsét értenék, ha már röhögni nem tudunk. Van szüzsé? Átöltöznek kétszer, és nem-basznak kétszázkétszer. Nagyon vicces. Olyan ez, mint a hosszú téli szmog. Nem megy sehonnán sehová, csak ránk telepszik, szétterül. Lapos.

Zene? Csak a saját rossz természete ütközik ki belőle. Szúr és döf. Kaparja a torkunkat, mint a cigarettafüst. Zene? Kiagyalt frázisok, másnapos fázisok. Fogadjunk, hogy sose megy sehová, sose szellőzteti ki a fejét! Csak tudnánk, mi hajtja. Mint akinek folyton a végétélet harsog a fülében. Mintha félne, hogy lemarad róla. Hát nem elég, ami van? Zene? Ez? Hallucináció. Eszement száguldás, szembe a halálfélelemmel. Mindennap felül a hullámvasútra, mert tudja, hogy ott vagyunk alatta mi, színháziak, mi, szarháziak, mi, emberek. Hogy van alatta tartószerkezet. Szálljon le rólunk, ne rajtunk deliráljon! Nem leszünk a tubája, a trombitája, az orgonája. Nem kérünk a megszólaltatásból!

Wittgenstein: szép. Heidegger: még szebb. Platón: gyönyörű. De ez itt Jelinek, nem? Végül is mondja már meg nekünk valaki, hogy ki beszél. Nem Wittgenstein, nem Heidegger, nem Platón, és még csak nem is Jelinek? Nem én, nem te, nem ő, hanem? És kinek beszél? Magának? Másnak? Kibeszél? Hová? Ezek a filozofikus tirádák úgy tekeregnek, mint a zsákból kiborított viperák. Mint egy kígyófészek. Még aki mondja, az is fuldokolni kezd tőle. Hát még aki hallja. Szóval mi ez? Idézet. Idézet, idézet, de hol a helye? Tessék? Olyan, mint a középkori festményeken a banderole? Vagy mint a képregényben a buborék? Aha. Buborék: szép. Képregény: még szebb. Banderole: gyönyörű. És a színház? Csukjon be?

Jelinek nem akar színházat! De mit akar? Szűnjön meg a színészet. A színész legyen kétdimenziós, mint egy filmszalag. Fedje el a színészi beszédet, mint az aszfalt a földet. A színészeit úgy szórhassa szét a színpadi térben, mint a marokkópálcikákat. Azt mondják a színpadon, amit ő nem tud, ez még mindig jobb annál, mintha azt mondanák, hogy tudják, amit nem tudnak: hogy mi az élet, mi a valóság. Úgy jöjjenek ki a szájukon a szavak, ahogy a Szentlélek töltetett ki, tüzes nyelvek képében. És abból, amit mondanak, pedig nem akarják mondani, abból, amit tesznek, pedig nem akarják tenni, valami pára fakadjon fel, valami nedves sugár, mint valami nagy közös állati sebből. Ez több a soknál! Elegünk van Jelinekből.

III.

Mert nem érünk rá

Őneki nincs családja, ő nem fizet albérletet, eltartják a jogdíjai. Nem tartozik társulathoz, nincs szanaszét szerződve, nem jár haknizni. Agorafóbia. Nekünk is van! Nekünk is van, csak nem lehet. Ő azt mond, amit akar, azt ír, amit akar, mindennap mást. Hétfőn esszé, kedden regény, szerdán hangjáték. Megengedjük neki. Ő is engedje meg, hogy éljünk az életritmusunk szerint. Ne akarja, hogy csak ővele foglalkozzunk. Talált volna ki valami könnyebbet. Max nem járna érte Nobel, na mondd már! Gondoljon ránk is. Írjon másként. Az sokkal nobilebb, mint a díj. Akkor majd mi is másként gondolunk órá. De így? Azért a húsz nézőért! Azok is politikai okokból. Nekünk meg kell élnünk.

Neki nem létkérdés az élet, nekünk igen. Bécsben lehet az ember irodalmi donkihóte, ott bejön. De Pesten tuti bukás. Nincs polgárság, nincs rossz lelkiismeret. Mért nem erről ír? Minket a Díjbeszédő furdal, meg az ELMŰ. Meg a végtörlesztéseink. Meg a holnap. Ő meg csak a halottait költögeti. Nála az év minden napja Halottak Napja. Mi is kimegyünk a temetőbe, nem arról van szó. Akkor. Ez az állandó gyászmunka, ez kóros. Vizsgálta ki magát!

Ő is rohan, mint mi. Csak ő a sírjaihoz, mi meg próbálni. Ilyen darabra ki ad ki pénzt? Négy cigányhulla nem csinál telt házat.

Hogyan tanuljuk meg úgy a szövegünket, hogy az nem a mi szövegünk? A színház nem kommunizmus, ahol mindent köztulajdonba vesznek. Pláne a mi időnkéből! Hogyan felejtjük el, hogy színészek vagyunk, amikor ő sem felejt el, hogy író? Jöjjön el hozzánk bébiszitternek, mi is elmegyünk hozzá villanyt szerelni. Különben is, ezek csak hangok, itt nincs szerep, nincs jellem, nincs semmi. Ürüljünk ki, ja. Mint a kifújt lúdtojás pingálás előtt. Előbb ő tanuljon meg rendesen minket, aztán ha van mit, mi is meg fogjuk tanulni őt. Akkor tudni fogja, mit fogyaszt, és mit tölt újra: hogy ez nem nyomtatópatron, hanem a mi időnk!

Politizáló színház, kegyetlen színház, tömegszínház. Mind a három és egyik se. Hanem mi? Mindegy, úgy sincs rá időnk. Jó lenne egy kis képi komment a komputerről. Már hogy értsék a merényletet. Egy kis Piscator-effekt? Össze kéne rakni a képanyagot. Van rá idő? Nem nagyon, de pénz se. Kicsi a büdzsé. Ki csinálja meg pénz nélkül? És valakinek kezelni is kéne a gépet. Aztán vannak azok a Celan-betétek a darabban. Egy kurva szó, annyit se érteni belőlük. Gyerekek, ismeritek Pilinszkyt? Az pont jó lesz helyette. Katolikus, na és? Katona volt, na és? Rilke-szerűen írt, na és? Másra már úgy sincs időnk.

Rengeteg a szöveg. Ki fog megtanulni ennyit ennyi idő alatt? Tolmácsolni hívtak, forgatási nap lesz, megint szériám van, mást kell megtanulni. Most nem végszavazol, majd a Parlamentben. Ezt a jelene-tet sűgőgéppel mondjuk? Inkább mutogatnám, inkább eltáncolnám, inkább énekelnék. Mit szólnátok hozzá? És ha elüvöltöm? Vagy így móríkaljak? Ezt itt ne mi mondjuk! Játsszai idő? Három? Még mindig három óra?! Nem lehet kibírni. Meghal a közönség. Még ezt is kiveszszük. Nem tud drámát írni. Meg ezt is kihúzzuk. Semmi funkciója. Hogy? Ez volt a lényeg? Nem baj, ki kell hagyni.